

TIETOA SUOMEN VERBEISTÄ

Anneli Pajunen *Argumenttirakenne – Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001. 473 s. ISBN 951-746-263-8.

Anneli Pajusen kirja *Argumenttirakenne – Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä* ilmestyi vuonna 2001. Kuudessa vuodessa se on ehtinyt vakiintua suomen verbi-semantiikan perusteokseksi: siihen viitataan etenkin, kun halutaan asettaa suomen konkreettismerkityksisiä verbejä merkitysryhmiin ja siten taustoittaa niiden tutkimusta. Kirjan yleisempi tavoite on kuitenkin saada perustietoa leksikaalisesta typologiasta.

Esimerkiksi subjektiin ja objektiin liittyvien ilmiöiden universaaleja piirteitä pohtiva syntaktinen typologia on Pajusen mukaan ennenaikaista niin kauan kuin leksikaalisen typologian perusasiat tunnetaan huonosti. Omaksi tehtäväkseen hän on ottanut suomen kielen verbileksikon yhden keskeisen osan, niin sanottujen primääri-verbien, syntaksin ja semantiikan suhteen selvittämisen.

Mikä oikeastaan on argumenttirakenne? Pajuselle se tarkoittaa verbin edellyttämiä osallistuja-argumentteja ja kehysmäärittäjiä. Suomen kielen argumenttirakennetta tutkiessaan hän ei sitoudu mihinkään yksittäiseen kielioppimalliin, mutta hänen näkökulmansa on selvästi funktionaalinen, sillä hän etsii verbien käyttäytymiselle selitystä niiden merkityksestä käsin. Aineistonaan Nykysuomen sanakirjan noin 16 000 verbiä Pajunen tekee ensin merkitykseen perustuvan luokittelun, tutkii sitten argumenttirakenteita ja pyrkii lopulta selittämään muotoa merkityksen perusteella. On melko yleisesti hyväksytty lähtökohta, että verbien syntaktiset ominaisuudet seuraavat niiden semanttisista ominaisuuksista, ja Pajunen näyttää, miten tämä ilmenee suomen verbileksikossa. Hän pyrkii osoittamaan, että merkitykseltään samanlaiset, toisin sanoen samaan luokkaan kuuluvat verbit ovat myös syntaktisesti samantyyppisiä. Hän siis

etenee verbeistä kohti abstraktimpia konstruktioita, argumenttirakenteita, ja kiinnittää huomion näiden tasojen motivoituneeseen yhteyteen. Teoreettiselta kannalta tarkastelun tulos on yksinkertaisesti sanottuna se, että kielessä vaikuttaa ikonisuuden periaate: muoto heijastaa merkitystä.

Pajunen siis tutkii nimenomaan leksikkkoa. Suomen verbejä koskevaan aiheeseen tutkimukseen hän viittaa lähinnä tuomalla esiin sen olemattomuuden. Sen sijaan kansainvälinen tyloginen tutkimus (jonka tuntemattomuutta Suomessa tekijä valittelee) on taustatietona, ja tekijän tavoitteena on asettaa suomen kieli maailman kielikartastolle. Pajunen itse on tarkastellut suomen kielen verbejä aiemmin väitöskirjassaan (1988). Lisäksi hän on julkaissut kirjan *Suomen verbirektiosta* (1999). *Argumenttirakenne*-kirjaa voikin pitää hänen verbitutkimustensa eräänlaisena huipennuksena, jossa tulokset tavoittelevat aiempaa abstraktimpaa, tylogista tasoa.

Nykysuomen sanakirjan valintaa aineistoksi tekijä puolustaa olettamaansa kritiikkiä vastaan sanomalla, että nyky-suomeen kuuluu kyllä muutakin kuin sanomalehdet ja kaunokirjallisuus. Onkin totta, että uudet sähköiset korpuukset ovat toistaiseksi jossain määrin kapeuttaneet kuvaa nykysuomesta. Se ei välttämättä kuitenkaan laajene aivan toivotulla tavalla Pajusenkaan tutkimuksessa. Kun Nykysuomen sanakirjan verbit tulevat luokitelluksi, selviää, että suomessa on muun muassa lippaamisverbejä (*lippaista, lipittää, lipottaa*) ja hippaamisverbejä (*hilkuttaa, hilpata*). Nämä ovat omavoimaista liikettä ilmaisevia verbejä, joissa aktiivi-alue (eli aktiivinen vyöhyke) ovat raajat ja liike on keveää tai nopeaa. On sinänsä kiinnostavaa, että suomen kielestä löytyy rikkautta esimerkiksi tällaisten merkitysten ilmaisussa, ja on hyvä, että se tulee

analysoiduksi. Silti on kai ilmeistä, että aineisto on eittämättä osin vanhettunutta kieltä – ainakin vanhentunutta siinä missä *hän*-pronominin logoforinen käyttö, josta Pajunen toteaa: »[Puheaktiverbien] lausemääritteisä pronominaalisena subjektina on suomessa **aikaisemmin** ollut *hän*, jos sen finiittiverbi on ollut päälauseen finiittiverbin kanssa samasubjektinen» (ajamääreen lihavointi minun) (s. 341).

Pajusen tutkimus kuuluu kognitiivisen kielentutkimuksen piiriin. Hän kyllä muistaa muistuttaa »kognitiivisen» epäkognitiivisuudesta, mutta määrittelee näkökulmaansa näin: »Sanamerkitystä tarkastellaan siten ns. kognitiivisen näkökulman tapaan käsitteellisessä kontekstissa.» (S. 33.) Pajunen myös osoittaa lähestymistapansa historialliset yhteydet Porzigin (1934) ja Trierin (1931) kenttäteoriaan. Leksikon tutkimus on nykyäänkin aivan elävä osa kognitiivista suuntausta — leksikosta esitelmöi esimerkiksi Suzanne Kemmer Suomen-vierailullaan syksyllä 2006 —, ja tutkimuskysymykset ovat edenneet kalutusta polysemiasta kohti monipuolisempia kysymyksenasetteluja (ks. esim. Cuyckens, Dirven ja Taylor 2003). Verbien polysemia jää myös Pajusen tutkimuksessa näkymättömiin, koska hän keskittyy verbien konkreettisiin merkityksiin, eivätkä abstraktistumiset ja muut merkityksenlaajentumat tule käsitellyiksi. Toisena viitekehyksenä, kuten mainittua, on tyloginen tutkimus, jonka Pajunen tunnustaa suureksi innoittajakseen.

Näkyvimmin kognitiivista ja tylogista suuntausta on yhdistänyt William Croft esimerkiksi radikaalissa konstruktiokieliopissaan (2001). Croft tarjoaakin kiinnostavan vertauskohdan Pajuselle, sillä hänen lähtökohtansa on tähän nähden vastakkainen: hän etenee konstruktioista merkitykseen, kun taas Pajunen lähestyy konstruktioita merkityksestä käsin. Vasta-

kohtaista on myös se, että Pajunen haluaa lisätä typologista tietoutta yhden kielen yksityiskohtaisella analyysillä, kun taas Croft luo teoriaa, jota voi soveltaa yksittäisten kielten analyysiin.

Argumenttirakenne rakentuu verbi- jaottelun varaan: ensin käsitellään primääri-A-verbit semanttinen ryhmä kerrallaan, sitten primääri-B-verbit samoin kaikkine alaryhmineen. Primääri-A-verbit »leksikalisoivat konkreettisia asiointiloja, joiden osallistujat ovat oliotyyppejä» (s. 94), primääri-B-verbit ovat »mentaaliverbejä, jotka koodaavat ns. episteemistä avaruutta eli referentiaalisiin asiointiloihin kohdistuvaa tietoa, sen lähdetä ja varmuusastetta» (s. 296). Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät niin kutsutut sekundääriverbbit, »joiden avulla asiointiloja joko kvalifoidaan tai suhteutetaan toisiinsa mutta jotka eivät varsinaisesti koodaa asiointiloja» (s. 52). Primääriverbien analyysit päättyvät niin sanottuihin *leksikkomuotoihin*, jotka ovat kuvauksia kunkin verbiryhmän argumenttirakenteesta. Nämä syntaktiset kuvaukset oikeuttavat semanttisen luokituksen ja ovat siksi tutkimuksen elimellinen osa. Niiden käyttöarvo ei tule kuitenkaan muuten esiin. Lukija voi jäädä pohtimaan esimerkiksi sitä, millaisia yleistyksiä eri verbiryhmien kesken leksikkomuodot mahdollistaisivat. Tuntumaksi jää myös, että matka leksikkomuodoista tavoitteina oleviin typologisiin yleistyksiin on pitkä. Teos sisältää toki myös syvempää, tapauskohtaista tietoa, kuten tiiviin tietopaketin aistihavaintoverbien morfosyntaksista sekä muusta tutkimuksesta jossain määrin erilliseksi hahmottuvan partisiippiirakenteen analyysin. Se on punottu primääri-B-verbien käsittelyn yhteyteen, mutta tekijä olisi epäilemättä voinut julkaista sen myös erillisenä tutkimuksena, jolloin se olisi saanut enemmän ansaitsemaansa näkyvyyttä.

Argumenttirakennetta ei voi missään tapauksessa luonnehtia pinnalliseksi tutkimukseksi, sillä tekijällä on sisäistynyt näkökulma, joka läpäisee koko kirjan, mutta ylimalkaista käsittely paikoin on. Usein kiinnostavat ideat jäävät vain arveluiksi ja analyysit ovat ikään kuin hutaistuja. Paikoin Pajunen tyytyy vain ilmaisemaan, että jokin »tuntuu» joltakin. Esimerkiksi: »Stimulussubjekti voi myös kokonaan puuttua, mikä kuitenkin tuntuu olevan tavallisempaa fysiologisten verbien yhteydessä.» (S. 312.) Lukijasta taas tuntuisi reilulta, jos tutkija olisi selvittänyt asian hallussaan olevasta aineistosta tai aiemmasta tutkimuksesta.

Teksti ei ole kovin helposti luettavaa, ennemminkin ainakin paikoin läpitunke mattoman tiivistä ja lakonista. Luettavuutta häiritsevät myös puolittain englanninkieliset käsitteet: esimerkiksi *default-argumentti* ja *affected/effectuated-patientti* olisi kannattanut suomentaa kokonaan. Pahimmillaan tutkimus on puuduttava luettelo. Luettelomaisesta perusrakenteestaan *Argumenttirakenne* poikkeaa etenkin niissä kohdissa, joissa tekijä pysähtyy esittämään analyyttistä kritiikkiä kansainvälistä tutkimusta kohtaan, esimerkiksi Talmyn leksikalisoitumistutkimusta ja myös joitakin Croftin näkemyksiä kohtaan.

Kirjan käyttökelpoisuutta häiritsee lähinnä kaksi seikkaa. Ensimmäinen niistä on, että siinä on kyllä kielihakemisto, mutta ei asiahakemistoa eikä edes verbihakemistoa, jonka avulla yli 400-sivuisesta järkäleestä vaivatta voisi löytää, mitä etsii. Asiahakemistollisena teos toimisi hyvin käsikirjana. Toiseksi kirjan puutteena on se jo mainitsemani seikka, että sen tyyli on niin tiivistä ja paikoin viitteellistä, että tyhmempi ei usein ymmärrä, mistä on puhe. Tenttikirjaksi *Argumenttirakennetta* ei voikaan suositella. Opintomateriaaliksi se sopii etenkin, jos on tarve löytää harjoitustyön aiheita, jollaisia kirja pursuaa: kiinnostavia ideoita ja heit-

toja, jotka kaipaavat analyysia, tarkistusta ja täsmennystä. Kolikon kääntöpuoli on siis se, että teosta tutkiessa saa runsaasti virikkeitä ja innostuu itse lukemaan ohimennen mainittuja lähteitä ja tutkimaan suomen verbejä tarkemmin. Ehkä vasta Pajusen ideoiden testaaminen totisissa analyysseissa lopulta kertoo, onko tutkimuksen lähtökohta hedelmällinen. Pajusen tutkimus tuokin mieleen toisen Turussa tehdyn suurteoksen *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia* (Ikola ym. 1989), joka myös kauhaisee ison alueen suomen kielestä, esittää siitä huomioita ja antaa näin ideoita jatkotutkimukselle.

Kuten alussa toin esiin, Pajusen kirjalla on arvoa suomen kielen verbisemantiikan ja -syntaksin perusselvityksenä. Huolimatta muutamista esiin tuomistani ongelmista se on mahtava tietopaketti suomen konkreettismerkityksisistä ja mentaaliverbeistä. Jos tutkii jotakin tällaista suomen kielen verbiä tai verbiryhmää, kannattaa epäilemättä tarkistaa, mihin semanttiseen ryhmään kyseinen verbi Pajusen luokituksessa asettuu ja mitä sen argumenttirakenteesta on todettu. ■

ILONA HERLIN

Sähköposti: ilona.herlin@helsinki.fi

LÄHTEET:

- CROFT, WILLIAM 2001: *Radical construction grammar: Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- CUYKENS, HUBERT – DIRVEN, RENÉ – TAYLOR, JOHN R. 2003: *Cognitive approaches to lexical semantics*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- IKOLA, OSMO – PALOMÄKI, ULLA – KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Helsinki: SKS.
- PAJUNEN, ANNELI 1988: *Verbien leksikaalinen kuvaus*. Publications No.18. University of Helsinki, Department of General Linguistics.
- 1999: *Suomen verbirektiosta*. Turun yliopiston Yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 1.
- PORZIG, WALTER 1934: *Wesenhafte Bedeutungsbeziehungen. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Litteratur 70–97*.
- TRIER, JOST 1931 [1973]: *Über Wort- und Begriffsfelder*. A. Van der Lee & O. Reichmann (Hrsg.), *Aufsätze und Vorträge zur Wortfeldtheorie*, 40–65. The Hague: Mouton.